

ביאורים

למרות שההתעוררות השכלית לעבוד את ה' מתוך הבנה היא עליונה יותר מאשר ההתעוררות על ידי התורה, יש בהתעוררות על ידי התורה גם כן מעלות גדולות על פני ההתעוררות השכלית:

איזון: עבודת ה' מתוך הכרה שכלית היא חשובה ומשובחת, אך טמונה בה גם סכנה. אדם שעובד את ה' מתוך התבוננות שכלית יכול להגיע למסקנה שאין צורך בעולם הזה וצריך להקדישו רק לעבודת ה'. כמשקל נגד לתאוות ולהנאות הוא זינוח את גופו ולא יפרנס את משפחתו. הוא לא יבנה את העולם אלא יהיה עסוק רק בעבודת ה' לפי הבנתו. לכן חשוב שהאדם יעבוד את ה' על פי התורה אשר מאזנת בין הנטיות השונות באדם. בין הרצון לממש את תאוותיו ובין הרצון להתנתק מהעולם הזה.

גדרים: עבודת ה' מתוך הכרה שכלית דוחפת אותנו לעשות מעשים טובים וישרים. להתפלל, לתת צדקה ולצום. אך היא אינה נותנת לנו שיעור מדויק כמה צריך לעשות כל דבר. יתכן שהאדם יחשוב שמכיוון שצום זה דבר טוב המכניע את תאוות האכילה, לכן צריך לצום פעמיים בכל שבוע. התורה הופכת את עבודת ה' מהמיית לב אנושית לעבודה מסודרת ומדויקת. היא נותנת לנו את המיניון הנכון והרצוי לפני הקב"ה בעבודת ה'.

קביעות: עבודת ה' מתוך הבנה שכלית היא שונה מאדם לאדם. יש אדם שהגיע בגיל צעיר להכרה שצריך לעבוד את ה' ולהודות לו, ואילו האחר יגיע לבירור זה רק שנים רבות אחר כך. וגם באותו אדם שהתעורר לעבודת ה' מעצמו, ישנן מצוות שהוא יקיים, אך תתכנה מצוות שהוא לא יתעורר לקיימם. זו עבודת ה' שנתונה לתנודות נפשיות. לעומת זאת, התורה פונה לכלל עם ישראל, היא מורה לכל עם ישראל מהי הדרך לעבוד את ה'. יש נתיב סלול וברור לעבודת ה' שאינו משתנה בין נער לזקן, לחכם או לטיפש. כולם מקבלים הדרכות ברורות לעבודת ה'. כמובן, שכל אחד יקיים את המצוות בחשק ובהתלהבות בהתאם לתשוקת ליבו, אך ישנה נקודת פתיחה השווה לכולם.

הרחבות

• עבודת התפילה והשכל

הערת השכל איננה גודרת חייבי מעשי עבודת האלהים מתפלה. רבנו בחיי כותב שבעזרת השכל בלבד האדם לא היה מתפלל. כך כותב כאן בפירוש 'טוב הלבנון': "הנה לולא התורה אין השכל מבין תועלת התפילה, כי האל יתברך לא ישתנה ולא יתפעל מחמת תפילתו ואם אינו כדאי על הטוב מצד מעשיו, איך יפתוהו בדברים, לומר לפני: 'תן לי משאלותי', ואם הוא כדאי מצד מעשיו, ודי שהאל לא יעוות משפט, ולא ייתן מוט לצדיק. אך מצד התורה אנו רואים שהאבות והנביאים נענים בתפילתם..."

הרב קוק גם הוא עומד על מתיחות זו שבין השכל והאמונה שבאדם: "האמונה יודעת להתפלל, לבקש מאלוהים את כל החסר לאדם, ויודעת את גודל ערכה של התפילה ופעולתה העצומה להוציא אל הפועל את כל מאווי הלב הטובים והישרים, ואינה נזקקת כלל לתן דין וחשבון לפני השכל האנושי, איך הדברים הללו נעשים, באיזה אופן הם פועלים... רק תמימות אמונה זו תוציא את התפילה מן הכוח אל הפועל, ותשלים את כל מגמותיה" [פנקסי הרא"ה א, ה, ח]. האמונה איננה נזקקת לתן דין וחשבון לפני השכל מפני שהיא מכירה כי השכל מוגבל ואינו יכול להשיג את כל עומק הנהגת ה' [שם ז].

אך מעלות התורה צריך שאבאר מהם מה שזדמן לי, ואמר, כי הענינים המצריכים מעלות התורה להערת התורה גם כן הם שבבעה.

אחד מהם, כי האדם מחבר מנפש וגוף, ובמודותיו מה שביארהו להתמסר להנאות ולשקע בתאוות הבהמיות ולנתק קשר השכל מעליו, ויש בו מודות° שביארהו למאס בעולם ולהניח ישובו, מפני התפכות עניניו בו° והתמדת הפגעים והיגונות עליו, ולנטות אל עולם השכל העליון.

ושתי העצות אינן משפחות, מפני שהאחת° מביאה להפסדת סדר העולם, והשנית° מביאה להפסדת עניני האדם בעולם הזה ובבא. ומחמת הבורא יתעלה ועצם טובתו על האדם, שחננו מה שיתקן בו עניניו ויכוננו בו דרכיו בשני העולמים בסדר אמצעי° בין השכל והתאווה, והיא התורה הנאמנה השומרת הצדק בגלוי ובנסתר°, שמרחת האדם מתאוותיו בעולם הזה ושומרת לו גמולו באחריתו, כמו שאמר הכתוב (משלי כב, יז): "הט אָזְנְךָ ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעת, כי נעים כי תשמרם בבתוך יכנו יחדו על שפתך, להיות ביי מבטחך הודעתך היום אף אתה, הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת, להודיעך קשט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשלחך".

והשני, כי הערת השכל איננה גודרת° חייבי מעשי עבודת האלהים מתפלה. וצום וצדקה ומעשר וגמילות חסדים, ואין אדם מגיע בה לידיעת גבול° הענין אשר יתחייב בהם המקצר בעבודה, והצורך למעמד וגבול בכל זה בדרך התורה והוראת הנבואה, כדי שישדר לנו הענין המכון ממנו° בהתקבצם°, והיא עבודת יי יתעלה, כמו שנאמר (קהלת ג, יד): "והאלהים עשה שיראו מלפניו".

והשלישי, כי ההערה השכלית איננה כוללת כל המצויים° מפני קצר מחשבת קצתם, ויתרון הפרת קצתם על קצתם, וההערה התוריה כוללת כל מי שהגיע לתנאי הציוני על דרך שוה, ואם הם חלוקים° בהבנתם אותה, כמו שהקדמנו בסוף השער הראשון מן הספר הזה.

ויש שיהיה האדם° מקצר° בקצת עניניו ומוסיף° בקצתם, ומתחלפת הערת השכל בו בהתחלף הפרתו, וההערה התוריה אינה מתחלפת בעצמה, אבל צורתה צורה אחת לנער ולבחור ולשיש ולזקן ולמשפיל ולכסיל, ומתחלף המעשה° שיהיה מחמתה בכל אשר זכרנו, כאשר ספרנו, כמו שאמר הספר בכלילת ההערה התוריה לכל העם (דברים לא, יז): "הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרף אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו", ואמר שם (דברים לא, יא): "תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם".

ויש בו מדות - הנובעות מהשכל-הנשמה. **התפכות עניניו בו -** אין יציבות בחיי החומר שבעולם. **שהאחת -** ההתמסרות המוחלטת לחיי רוח. **והשנית -** ההתמסרות המוחלטת לחיי חומר. **בסדר אמצעי -** בצורה מאוזנת. **בגלוי ובנסתר -** במעשה ובמחשבה. **איננה גודרת -** קובעת גבולות, אינה מגדירה את פרטי החיובים. **גבולי -** שיעורי. **הענין המכון ממנו -** מימוש מטרותנו כנבואים. **בהתקבצם -** של פרטי המצוות. **המצויים -** בני האדם. **ואם הם חלוקים וכו' -** אף אם ישנם הבדלים בין האנשים במידת ההבנה בתורה. **ויש שיהיה האדם -** האדם הפועל מתוך התעוררות שכלית בלבד. **מקצר -** מחסיר. **ומוסיף -** מפריז. **ומתחלף המעשה -** אופן עשית המצוות בדקדוקיהן משתנה כפי מדרגת האדם (אך בציווי העיקרי כולם שווים).